

**SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
SZEGED**

SZAKDOLGOZAT

**Hány bőrt lehet lenyúzni egy bivalyról?
Riport a mórhalmi rezervátumról**

Készítette: Juhász Krisztina

EHA kód: JUKSABB.SZE

Kommunikáció és médiatudomány szak

Témavezető: Hollósi Zsolt

óraadó tanár

2013

Hány bőrt lehet lenyúzni egy bivalyról? Riport a mórahalmai rezervátumról

Mórahalom határában a Nagyszéksós-tónál nemrégiben zárult egy több lépcsős fenntarthatósági projekt, melyet a szikes és vizes élőhely rehabilitációs módszerrel, vízibivalyok alkalmazásával valósítottak meg, először egy szerb-magyar, majd egy román-magyar határon átnyúló együttműködési programmal. A projekt célja a terület ökológiai egyensúlyának helyreállítása volt, ugyanakkor remek turisztikai befektetésnek is bizonyult, hiszen a kezdeményezést hatalmas érdeklődés kísérte már a kezdetektől.

Egy őshonos állatfajta újra köztünk

„Jámbor állat a bivaly,
s mi tagadás, lusta,
de ha kell, a hegyet is
helyéből elhúzza. „
/Kányádi Sándor/

A Széksós-tavat egész életemben ismertem, mivel édesapám szülőháza egyike annak a sok-sok tanyának, amely a tó környékén épült. Kislány koromban sokszor jártunk oda a nagymamámmal és a szüleimmel. Akkoriban nem értettem miért nevezik Széksós-tónak amikor nem is úgy néz ki, mint egy tó, hiányzott belőle a víz, inkább olyan volt, mint egy réttel szegélyezett nádas. Ezek a látogatások idővel elmaradtak, és csak nagy ritkán láttam egy-két pillanatra ezt a helyet, amikor a busszal Röszkén keresztül utaztam Szegedre. Egyszer egy ilyen buszozás alkalmával meglepődve konstatáltam, hogy a környék arculata mennyire megváltozott. Megépült a kilátó és más épületek is kezdtek előbukkanni, idővel pedig az épületek lakói is megjelentek, a hatalmas fekete bivalyok. Mindenképpen kíváncsi voltam az új jövevényekre. Egy nap szerencsém volt közelebbről is szemügyre venni ezeket a különleges állatokat. Elsőre még a karámban lévő szelídebb példányok is igen ijesztőnek tűntek, bár a gondozójuk mosolyogva biztatott, hogy nyugodtan menjek közelebb hozzájuk. Az első bizalmatlan találkozást követően már én is bátran megsimogattam és megettettem őket. A robusztus állatok szinte sorba álltak a szálásért.

Bivaly és ember találkozása
(forrás: saját kép)

Míg a 20. század elején több mint 150 ezer bivaly élt hazánkban, addig ma már csak néhány száz példány található belőlük nemzeti parkokban és egyéni gazdaságokban. A 19. század fordulóján tejüket és húsvukat hasznosították, valamint bőrüket is felhasználták. Manapság ez már nem jellemző Magyarországon, más európai országokkal ellentétben, mint például Románia és Olaszország, ahol napjainkban is jelentős a bivalyállomány. Szakértők szerint a későbbiekben a magyarországi bivalyállomány növekedése várható a további lápos, mocsaras területek hasznosításával, az extenzív-, illetve ökológiaudálkodás további térhódításával, valamint a biotermékek iránti növekvő kereslet miatt. Külföldön jól látható, hogy a bivalytej és -hústermelés manapság is gazdaságos felhasználás lehet¹ – derül ki Mészáros Kornéliának, a Szent István Egyetem munkatársának dolgozatából.

Mórahalom bivalyai

¹ Mészáros Kornélia, „Bivaly, mint gazdasági hasznóllat Magyarországon”(2013. április 24.). <http://w3.georgikon.hu/napok2/pub/Meszáros%20Korn%C3%A9lia-poszter.doc>.

Nógrádi Zoltán országgyűlési képviselőt, Mórahalom város polgármesterét arról faggattam, vajon a városnak milyen előnyei származnak a bivalyfarmból – ez egy véletlen folytán alakult ki, hiszen a Széksós-tó vízviasszatartása, vízmegtartó képessége a térség vízgazdálkodása szempontjából lényeges. Turisztikai szempontból nem tudtuk használni a Széksós-tavat. A volt erdei iskolát és a kisvasútállomást is szeretnénk volna valamilyen módon turisztikailag hasznosítani, ekkor jött az ötlet, hogy vizes élőhely rehabilitációs program keretében lehetne ezt megoldani. Ez egy magyar-szerb pályázaton belül meg is valósult és bebizonyosodott, hogy a bivalygulya természetvédelmi, vízgazdálkodási, madártani, turisztikai szempontból mindenképp nagyon hasznos, mert rengeteg látogatót vonz, érdekességnek tartják, vagy olyan kuriózumnak, ami figyelemre méltó. A tevékenységük kapcsán kialakul egy olyan természeti környezet, amely úgy tűnik, vonzza a látogatókat, ezért a város sokat köszönhet a bivalygulyának és az egész széksósi objektumnak. Nagyon sok olyan jelentkezőnk van, aki kerékpáros turizmusként vagy a termálturizmus kiegészítő termékeként ezt fontosnak tartja, és szívesen ellátogat a bivalyfarmra. Kiegészítő programok épültek rá, mint a Bivalyfesztivál.

Tulajdonképpen a bivalyok Mórahalom életében is nagyon fontos szerepet töltenek be.

Jelentősebb eseményeinken mindig a gulyásleves az, ami a város vendéglátásának alapkelléke. Kezd kialakulni egy kulturális, gasztronómiai közege is ennek a fejlesztésnek.

Amint a polgármester elárulta, a bivalygulya a kezdetektől pozitív fogadtatásban részesült, – mindenki nagy érdeklődéssel várta ezt a történetet. Amikor a bivalyok érkeztek, az is egy kisebb fajta turisztikai csődületet jelentett. Mi egy kicsit tartottunk tőle, hiszen állattenyésztéssel korábban az Önkormányzat nem foglalkozott. Ennek a körülményei, hogyan fognak megszokni, hogyan szaporodnak, hogyan tudjuk őket ellátni, milyen szervezeti keretek között tudjuk a tenyésztésüket kezelni, hogy bírjuk ennek az adminisztrációját, szakmai követelményeit, Európai Uniós támogatási rendszerét. Végül is kialakult, és úgy gondolom most már ugyanúgy a város vagyonállományának és eszközállományának a részét képezik, mint egy traktor, vagy bármi más.

Pénzügyi berkekben is voltak, akik igen csak meglepődtek az önkormányzat vagyonleltárát olvasgatva, tudtuk meg Nógrádi Zoltántól – az Állami Számvevőszék érdekesen kezelte, illetve a Közbeszerzési Bizottság sem tudta könnyen értelmezni a helyzetet, hiszen közbeszeresztetni kellett a jószágokat. Nem túl sok helyen lehet most bivalygulyát venni. A Fertő-Hanságról, az ottani nemzeti parktól vásároltuk az állomány első egyedeit. Az Állami Számvevőszék nem értette, hogy vannak vagyonértékelve, milyen empirikus adatok alapján értékeljük őket annyira, amennyire. A Közbeszerzési Bizottság pedig azért nézett furcsán,

hogy miért nem három árajánlatos és versenyeztetési eljárás után történik ennek a beszerzése. Nem sok helyről lehet ezt versenyeztetni, kevés helyen van eladó bivaly.

Az európai területfejlesztési források közül ezen programok továbbfejlesztésére a határ menti együttműködési programokat tudják használni, mondta el a polgármester - Mórahalomnak egyébként is jó a híre, megbízható partnernek minősülünk, mert sokat segítünk a velünk együtt pályázóknak. Az általunk megfogalmazott programok általában szakmailag jól megalapozottak, emiatt nem nehéz partnerséget találnunk. A bivalygulya továbbfejlesztésének az infrastruktúrája immár harmadik ütemben zajlik, úgy látjuk, ennek még további kihasználatlan lehetőségei vannak, ezért mindig keressük a partnereket hozzá mind

Szerbiában, mind Romániában. Romániában elég sok bivaly volt az utóbbi évtizedekig, majd kivásárolták őket az olaszok és kis híján eltűnt, de még mindig egyfajta romantikus jószágnak számít. Ezért olyan partnereket kerestünk, akik ebben képesek velünk együttműködni, illetve hozzánk hasonló fejlesztési programot tudnak felmutatni, így kerültünk partneri kapcsolatba Pécskával és Paliccsal. Igaz, hogy Palicson nincs bivaly, de van bemutató központ. Itt a természetvédelem és a turisztika határmezsgyéjén mozgunk, ez egy hálás téma, a pályázatot bírálók számára is egyfajta novum, újdonság. Nem lehet mindenhol ilyesmivel találkozni. A partnereink is szeretik ezeket az együttműködések, de általában mind a szerbiai, mind a román határszakaszon Mórahalom partnersége egy jó belépő egy pályázati együttműködésben.

Nógrádi Zoltán mesélt néhány további tervükről – először is legelő területet kellene nekik találnunk, még nagyobb, hogy a gulya tovább tudjon szaporodni. A végső elképzelésünk a húsfeldolgozás, amit szeretnénk megoldani, de ehhez még sokat kell dolgozni, hiszen a bivaly-, vad- és mangalica feldolgozás, a tanyasi hústermékek előállítása szerepelnek egy csomagban, mint gazdaságfejlesztési program, ezt szeretnénk valamilyen módon megvalósítani.

Legelésző bivalyok
(forrás: saját kép)

Miért került bivaly a Nagyszéksós-tóba?

Csányi Lászlóval, Mórahalom alpolgármesterével irodájában találkoztam. Beszélgetésünket állandó jelleggel szakították félbe telefonhívások a legújabb bivalyprojekt kapcsán. Szinte le sem zárult a Széksós-tónál megvalósított Európa Unió pályázat és máris egy újabb van kilátásban a Tanaszi-semlyéknél. Az országban nincs más olyan önkormányzat, ami bivalyt tartana, de még állatot sem, ez alól kivételt képez a Veregyházi Medvepark.

– Mórahalom bemutatható része, építészeti öröksége igen csekély, mivel ez egy mesterségesen létrehozott település. Ellenben olyan természeti adottságokkal rendelkezünk, amik előttünk vannak csak észre kell vennünk a hétköznapi csodáit, a semlyékeket, a szikes tómedrek változatos élővilágát. A klímaváltozással összefüggésben ezeknek a rehabilitációja, ökológiai fenntartásukhoz való hozzájárulás fontos feladat – kezdi mondandóját az alpolgármester, aki a mórahalmi bivalyrezervátum Európa Unió pályázataért felelős személy.

– A Nagyszéksós-tó egy országosan védett terület, a Ramsari egyezményhez csatlakozva vizes élőhelyként is szerepel. 6 éve, hogy a Kiskunsági Nemzeti Park kezelésében elindult ez a program egy szerb-magyar első interreg pályázattal, a Kiskunsági Nemzeti Park, Mórahalom város önkormányzata, mint főkezdvezményezett, valamint Palics-Ludas Közvállalat összefogásának eredményeként. Szakemberekkel számba vettük, hogyan lehet ezt a szikes tavat rehabilitálni. A kiszáradás folyamán a szikes tómeder befűződött homokkal és

elkezdett élesedni, megjelent a nád és a gyékény. Hogyan lehet ezt a legügyesebben, a legkevesebb terhelést adva a tónak úgy megtisztítani, hogy a szikesedési folyamat, ha nem is 100 százalékig, de visszaálljon? A nemzeti parkok régóta használják legeltetésnél a bivalyokat, innen jött az ötlet. A projekten belül felépült egy istálló, megvalósult a százhektáros tómeder 5 kilométer villanypásztorral való körbekerítése, valamint megépült egy gulyásszálló. 45 darab nő ivarú állattal kezdtük, amelyet a Fertő-Hanság Nemzeti Parkból vásároltunk. Ezekből 15 tehén és 30 növendék volt, később csatlakozott hozzájuk a hím ivarú Rómeó. A bivaly őshonos állat, ezért génmegőrző állományként is fontos szerepük van, nem pusztán turisztikai látványosságok és ökológiai feketemunkások.

Ökológiai eredmények

– Az őszi behajtással összeszámoltuk, és 120 fölé gyarapodott a gulya létszáma. A tómeder legeltetésének köszönhetően a változások már az első évben megmutatkoztak. A második-harmadik évben a vizes esztendők ellenére rengeteg nádat sikerült a bivalyoknak kilegelniük és hatalmas nyílt vízfelületek jöttek létre. A vízminőség jó állapotának jeleként újra megjelent a tavirózsa. A belevágott csatornában újra azok a halfajták fickándoznak, amik valamikor a tóban voltak, kárászfélék, fogassüllők és 1-2 compót is lehetett már látni. A Nagyszéksós-tó környéke több mint 60 madárfajnak jelent költő- és tartózkodási helyet, a gémeektől a kócsagokon át a cankóig. Fontos, hogy emellett a tó bemutatható, megépült két kilátó, ebből az egyik mozgáskorlátozottak számára is használható. A bivalytartást úgy szervezzük, hogy mindig legyen fenn 18-20 állat, amiket az érdeklődők közelebbről láthatnak, adott esetben a gulyás le tudja őket fektetni, a vendég rá tud ülni a hátára, a gyerekek meg tudják simogatni a nózijukat. A lenn legelő állatok erre nem alkalmasak, hisz a tartástechnológiájuk más – magyarázta az alpolgármester. – Tavaly került átadásra egy román-magyar pályázat, amelyben bővítettük a telepet, felépült egy új istálló, amely boxokra van osztva, így el tudjuk különíteni az állatokat nemek és korcsoportok szerint, ehhez tartozik egy etetőfolyosó és egy hatalmas itatóvályú is, illetve kialakítottunk még egy bemutatóházat és egy mérési központot – mesélt a bővítésekről Csányi László.

Távlati célok

Amikor Csányi Lászlót Nógrádi Zoltán polgármester egyik Móra-Net TV-nek adott interjúja során megemlítette baromjárásról faggattam, elmondta, fontos távlati céljuk, hogy be lehessen illeszteni a túraútvonalba a különböző élővilággal körbevett bivalytelepeket – egyik helyről el lehessen menni a másikhoz. Régen „baromjárásnak” a külső legelőt nevezték. Itt nyilván nem fogjuk a Röszei úton áthajtani a bivalyokat, mert elég problémás lenne, de be lehet úgy illeszteni a túraútvonalba, hogy végig lehet a telepeket járni, és igaz, hogy a bivallyal találkozhatnak mindegyik helyen az érdeklődők, de mégis más-más élővilággal. Igyekszünk a fejlesztéseket úgy kormányozni, hogy minél több kiegészítő látványossággal találkozhassanak a turisták. Egy bivalyról hány bőrt lehet lenyúzni? Bebizonyítottuk, hogy rengeteget – viccelődött az alpolgármester.

– Vannak kész terveink a hús feldolgozásának teljes technológiájára, csak még pályázati forrást nem találunk rá. Egyszer már adtam be egy pályázatot, ami nem járt sikerrel, csak 50 százalékkal támogatták volna, amit mi nem bírtunk. Egy őshonos állatot feldolgozó, manufaktúris húsüzemet terveztünk, ahol 8-10 ember foglalkoztathatnánk. Az eladásból származó profitot vissza lehetne forgatni a természetvédelembe. Most épp pihen a terv, de nem adtuk fel – magyarázta lelkesen. – Egy szappanház felállítására is pályáztunk, de még nem tudjuk az eredményét. Ez a desztináció menedzsment feladata lesz, hogy megfogalmazza azokat a termékeket, amelyeket a bivalyokhoz kapcsolódóan lehet előállítani és ezzel is bevételt generálni (például: kézműves szappan, bivalyos kulcstartó, póló). A bivalytejet is szeretnénk hasznosítani, ezért ezzel kapcsolatban is pályázunk. Egy fejőházat szeretnénk építeni Széksósra, itt bent a városban pedig egy kis manufaktúris sajtüzemet létrehozni. Nem tudom, hogy mit hoz a jövő, számtalan hasonló próbálkozásunk van – tűnődött el az alpolgármester.

A porcelánfehér színű bivalytej vitamintartalma magasabb, mint a tehéntejé és zsírtartalma akár a 8 százalékot is eléri. Ebből a tejből készül a mozzarella, a feta és a cheddar sajt is.²

– A bivalybőrrel kapcsolatban hihetetlen, de az egész országban nem találtam olyan szakembert, aki a levágott állat bőrét kikészítse. A régi szakmák eltűntek, ha valaki mégis felvállalná a bivalybőr kikészítését, horribilis pénzt kérne érte. Ennek az állatnak régen minden részét felhasználták, ezért jó a szappanfőzés gondolata. A levágott bivaly faggyúja ott felhasználható, a húsa szintén hasznosítható, a csont és a bőr viszont nem. Ha többet vágna az ember, a bőrrrel is lehetne valamit kezdeni, de a csonttal nem. Egy bivaly színhúsa 34-35

² „Vízibivaly” (2013. április 15.) <http://hu.wikipedia.org/wiki/V%C3%ADzibivaly>

százalék, mint egy szürke marhánál. A többi bendő, bőr, csont – tudtam meg az alpolgármestertől.

Csányi László elmesélte, szeretnék volna a lakosságot is megfertőzni a bivalyartással, egyelőre sikertelenül – otthon, hobbiállatként, ha van egy tanya körül 2-3 hold legelő, 2 ilyen állat képes lenne rendben tartani. Nem utolsó sorban egy jó táplálék kerül az asztalra.

Szerettük volna, hogy a gazdák is tartsanak bivalyokat, de erre egyelőre nincs igény, időt kell adnunk nekik. Nyilvánvalóan ennek van anyagi vonzata is. A vágóhídon méltánytalanul kevés pénzt, 300 forintot fizetnének kilójáért, annyiért nem adjuk oda. Úgy döntöttünk a

Polgármester úrral, hogy a szaporulatot inkább megesszük, megvendégeljük az embereket a városi ünnepek alkalmával, mint például május elsején vagy a Bivalyfesztiválon.

Dagonyázás
(forrás: saját kép)

Az alpolgármestertől azt is megtudtam, fontos hogyan kell egy beruházást megvalósítani – ezek a források most elfogytak. Meg kell várni a következő Európai Uniós költségvetési ciklust, ami 2014-20 között lesz. A most nyert pályázatunk bírálatánál figyelembe vették az eddig elért eredményeinket. Ezek olyan ökológiai jellegű pályázatok, amelyeknél más pályázók másfajta célokat jelöltek meg. Romániai partnerünk, Pécska a Maros mentének a rehabilitációját végzi bivalyokkal és az ártér visszaállítását a mi programunk mintájára. A két országban ugyanolyan szemlélettel próbálunk dolgozni. Az, hogy Romániában tisztán tartják

a Maros árterét Magyarországnak is jó. A két település nagyon szoros kapcsolatot ápol és más pályázatokat is bonyolítunk együtt. Pécska egy hasonló dinamizmussal fejlődő város, mint Mórahalom.

Tejben, földben bivalyerő

A bivaly nem ismeretlen a vidéken, hiszen régen a házaknál igavonó állatként is tartották őket. Az egyik helybéli asszonyt, Bóka Pálné Rózsai néni kérdeztem róluk, aki még kislánykorából emlékszik ezekre az időkre, és érdekes történetet mesélt – csak a nagyon nagy gazdáknak volt munkagépe, és a bivalyokat is ők bírták megvenni. A cséplőgépeket is vontatták velük, de 5-6 év múlva fölváltották őket a körmös traktorok (ezek voltak a Hoffer traktorok – a szerk.), legalábbis mi úgy neveztük a jellegzetes nyoma miatt. Borzasztóan erős állatok voltak, szántásra is használták a bivalyokat. Nem lehetett őket megfékezni, felzablázni, sem gyeplőzni, csak a fejükre volt csatolva a lánc, mint a hízó bikáknak, azzal vezették őket és azzal húzták a cséplőgépet is. Bosszúságot okozott, ha valahol vizet

észleltek, mert azonnal hűsölni mentek, akár a cséplőgépet is belevitték. Addig ki nem jöttek onnan, amíg el nem kezdett leáldozni a Nap és nem kezdett lehűlni a levegő. Akkoriban még én is olyan kisiskolás lány voltam. Először, amikor behúzták a cséplőgépet a vízbe megpróbálták ostorral jobb belátásra bírni őket, nagyot sújtott, de akár nyelestől szét lehetett rajtuk verni, azok ugyan észre sem vették, meg sem mozdultak. Én félttem a bivalyoktól, mert volt köztük, ami döfős és az elől elszaladni nagyon nehéz. Azt mondták, hogy aki megijedt tőle és nem tudott hova menekülni, ha fölszaladt a fára, bizony a bivaly kitörte azt.

Rózsai néni kislány korában még nem ismerték a szamárköhögés elleni védőoltást – ez egy nagyon veszélyes betegség, a gyerekeket támadta meg a leginkább. Volt, aki bele is halt, megfulladt. Akkoriban azt mondták, hogy akivel bivalytejet itattak, meggyógyult tőle. Egy ismerős kislány megbetegedett és nagyon meggyötörte ez a kór. Ők az erdő egyik végén laktak mi pedig a másikon, így gyakran találkoztunk. Borzalmas betegség volt, nagyon szenvedett az a kislány, de valahonnan tudtak neki bivalytejet szerezni a szülei és azt itatták vele, meg is gyógyult. Nem tudom, hogy pontosan milyen hatása volt, régen az orvostudomány sem volt még ilyen fejlett.

A bivalyok igavonó ereje másfélszer akkora, mint a szarvasmarháké. Ennek bizonyítékát Rózsai néni saját szemével is megtapasztalhatta – egy alkalommal nálunk szántott a körmös traktor, és amikor a folyó szélére ért, félig elsüllyedt és nem bírták kihúzni. Később jöttek két

bivallyal, ők egy szempillantás alatt kivették. Rákapcsolták az elejére a hámfát, rájuk szóltak, ők pedig nekidőltek és már vitték is kifelé.

Egy legenda szerint a Nagyszéksós-tónál volt egy templom, amely a tatárjáráskor elpusztult és elsüllyedt a tóban, állítólag a múlt század végén még kilátszott a kereszt hegye. Annyi bizonyos, hogy valóban van egy kiemelkedés a tóban, amit a környékeliek csak „Sziget” néven emlegetnek, így a legenda akár igaz is lehet.

A tó határvonala nem változott az első katonai térképek óta.

„A hunok uralma alatt bizonyos faluszerű csoportok kezdtek kialakulni. A csoportok élére egy-egy főemberük került, akik függetlenítették magukat a régi közösségtől és meglehetősen fényűző életet éltek. Ezek voltak az úgynevezett hunarisztokraták. Egy ilyen hun főember sírjára akadtak rá Nagyszéksóson, Bálint Mátyás szőlőjében tavaszi szőlőmunkák alkalmával. Móra Ferenc 1926-ban, Cs. Sebestyén Károly pedig 1934-ben végzett itt ásatásokat, amelyeknek eredményeként 169 darab különféle, de leginkább arany került elő... A leletek nagy része a Szegedi Múzeumban, kisebb része a budapesti Nemzeti Múzeumban nyert elhelyezést. Valami keveset Fleissig József budapesti műgyűjtő is felvásárolt belőlük, míg valamennyit az udvaron játszódozó gyermekek is tönkre tettek, amíg a hivatalos ásatások meg nem kezdődtek”³ – olvasható Szécsy György *Képek Mórahalom múltjából és jelenéből* című könyvében.

Élelmezési kérdések

Gera Tibor, a bivalyok gondozója Szegedről költözött a széksósi gulyáslakba. Korábban nem foglalkozott nagytestű állatokkal, eleinte furcsa volt számára, de gyorsan beleszokott új munkakörébe. Amikor kibicikliztem a várostól mintegy 5 kilométerre található bivalytelepre, épp egy helybéli gazda pakolta le kocsijáról az állatok számára hozott répát. Mint később megtudtam, a bivalyok élelmezésének egy részét igyekeznek úgy megoldani, hogy helyi termelők répát és krumplit hoznak, cserébe trágyát kapnak a földjeikre, így csökkentve a költségeket. – Nálunk közüggé vált a bivalyok etetése – mosolyodott el az alpolgármester.

Csányi László egy korábbi beszélgetésünk alkalmával említette, hogy bár egyre többen ajánlanak fel szénát azzal a feltétellel, hogy az önkormányzatnak csak be kell gyűjtenie, a

³ Szécsy György, *Képek Mórahalom múltjából és jelenéből*. (Szeged: Mórahalmi Tanács, 1967): 10-11.

hiányzó takarmányt azonban így is meg kell vásárolniuk, ami nem kevés pénz, ezért igyekeznek ott spórolni, ahol tudnak.

Gera Tibor bivalyetetés közben
(forrás: saját kép)

Gera Tibor végigvezetett a telepen és közben mesélt a bivalyok etetéséről – a legelőre kijáró bivalyokat nem etetjük minden nap, egyszerre 10-20 bálát szoktunk bevinni, ez néhány napig elegendő nekik, a karámban lévőknek azonban naponta háromszor adunk enni. Amíg a takarmányt behordjuk, villanypásztorral kirekesztjük őket, így nem zavarják a munkát.

– A karámban lévő állatok nagyon szelídek. Még egy évesek sem voltak, amikor különválasztottuk őket az anyaállatoktól, azóta bejárok hozzájuk, mert az istállóban van a szivattyú, amivel itatunk, itt tudom kapcsolni. Látták, hogy nem bántom őket, aztán az egyik megnyalta a kezemet, így alakul ki náluk a bizalom, de ez sok időbe telik – simogatta meg egyik kedvencét, és a több mint 4 mázsás állat hamarosan el is heveredett a karámban pont úgy, ahogyan otthon a kutyáim szoktak. – Ide a 16 közé bármikor be merek menni, sőt már igénylik is. Néhány hete voltak itt forgatni a Viasat 3 csatornájától a Horváth Évák. Lefektettem neki a bivalyt és ráült. Nagyon félt, hogy fel fog ugrani – nevetett Tibor.

– Rengeteg turista jön egy hétvégén, ha jó idő van 3-400 ember is megfordul itt. A tanösvényen körbe lehet sétálni. Kocsiút is van, de gyalog érdemes menni, mert több mindent lehet látni, másfél óra alatt meg is lehet tenni az utat. Rengeteg iskolás csoport is jön, sokan előre bejelentkeznek. Azért is épült ez a rendezvényház – mesélte Gera Tibor, miközben

körbevezetett az 50-55 férőhelyes, nádtetős épületben, amiben található egy bemutatóterem, külső kemence és egy jól felszerelt konyha is.

– Télen csak az istálló körül vannak, ha mind feljött hátul lezárom a villanypásztort, hogy ne menjenek el. Nincs legelő, ezért nem is lenne értelme elmenniük, az itatásuk is bent történik egy 30 méter hosszú betonvályúból, amiben folyamatosan pótolom nekik a vizet – mondta Gera Tibor.

– A gondnok feladata a villanypásztor karbantartása és a bivalyok felügyelete, etetése. Abban az esetben, ha meghibásodik a villanypásztor a LED lámpa jelzi, ilyenkor ki kell mennem megkeresni, hol szakadt el a drót – mutatott egy világítótestre a gondozó, amikor beléptünk a gulyás lakba.

Dr. Kovács Tibor állatorvostól megtudtam néhány lényeges szempontot a bivalyok etetéséről. Fontos a jól tápláltság a betegségek megelőzése érdekében – nem igaz, hogy ezen a savanyú fűvön megélnek, ha igen, akkor is csak senyvednek. Nincs izom a bikáknál, és tejtermelés a teheneknél, szerencsére nálunk nincs ilyen probléma. Az anyabivalyok sokkal szebb borjút nevelnek, ha sok a tej. Azt mondják, hogy első évben, amit legel, abból meg is él, de ez nem igaz, mert borzasztóan sok gond volt a kondícióval, és elő is jöttek a külső élősködők, a rühösség, a férgesség és ebből kifolyólag tönkre mehet az állomány. A második évben már bőségesen kaptak lédús takarmányt, répát, krumplit, tököt, almát, ami éppen volt, abrakot is. Nagyon jó lett a kondíciójuk és a betegségek is csökkentek.

Bivaly óvoda

– Ezek a bivalyok vadállatnak minősülnek, még ha valamennyire háziasítva is vannak. Engem már elfogadnak, de az idegeneket nem nagyon. A kint élő példányok vadabbak, közējük én sem nagyon járok be, ha nem muszáj, mert a tehenek támadhatnak. Ok nélkül nem, de ha a borjakhoz közel megyek a védelmükre kelnek, úgy viselkednek, mint az elefántok Afrikában, kört alkotnak, ha veszélyt érznek. Amikor bemegy egy idegen kutya vagy más állat, kizavarják. Arra lent szoktak elleni – mutatott a nádas felé Gera Tibor. A bivaly mamik védelmező ösztöneit később én is megtapasztalhattam, amikor egy alkalommal a jámboran dagonyázó csorda közelébe merészkedtem. A nőstények hirtelen, boldog semmittevésüket felfüggesztve a kicsinyeik köré gyűltek és gyanakodva méregetni kezdtek, bizony nagyon örültem, hogy egy villanypásztor választott el tőlük, mert egy percig sem kételkedtem benne,

hogya ha tehetnék, szívesen bebizonyítanák ki az úr a Széksóson, és én nem magamra fogadtam volna.

Gera Tibortól megtudtam, bizony bivalyéknál sem ismeretlen az óvoda – általában egy ciklusban ellenek, és amikor már van egy pár kis boci, szó szerint csinálnak egy óvodát. Belökdösik a kisborjúkat a nádasba, hogy ne lássa őket senki, ottmarad velük egy tehén, egy óvó néni, aki felügyel rájuk. A többi hazajön enni, aztán lemennek és cserélnek. Egy óvó néni akár 10 borjúra is vigyáz. Csak 2-3 hét múlva hozzák haza a kicsiket megmutatni, addig a nádasban bújtatják őket. Ez után sem lehet a borjú közelébe menni, mert a tehén elzavarja a hívatlan látogatót. Amennyiben nem választjuk el őket mesterségesen, kint a természetben egy éves korukig szopnak. Amikor az anyaállatnak már újra van kicsinye, az előző gyereket még szoptatja mellette. A 6 hónapos bivalyborjú már próbál legelészni, de közben igényt tart a tejre.

Arról kérdeztem a gondozót vajon a villanypásztor elegendő-e, hogy a bivalyokat megvédje az enyveskezőektől és nem lenne-e szükség komolyabb védelemre. Huncut mosoly jelent meg az arcán – ha valakinek sikerülne is kijátszani a villanypásztor és bejutna, biztosan nem jönne ki élve, ugyanis a tehének ezt támadásnak vennék a borjaik ellen és ez az, amivel igazán fel lehet hergelni őket.

Ökológiai feketemunkások, mint páciensek

– Én felelek az egész bivalyállomány egészségi állapotáért, illetve a szaporodásbiológiának és az azonosításnak a végrehajtásáért, ez elég összetett feladat – kezdett mesélni feladatairól Dr. Kovács Tibor állatorvos, akinek páciensei közé tartoznak a mórrahalmi bivalyok is. A doktor egy kicsit késve érkezett a megbeszélte találkozónkra, mivel egy anyakoca fialásánál komplikációk léptek fel és egy állatorvosnál mindig számolni kell a váratlan helyzetekkel. – Magyarországon minden szarvasmarhafélét egyedileg azonosítani kell az ENAR rendszerben (Egységes Nyilvántartási és Azonosítási Rendszer – a szerk.). Ez egy számítógépes rendszer, ami alapján járlatokat állítanak ki, ezeken szerepelnie kell a megszületett állat nemének, születési dátumának, az anyja nevének, illetve a tartó tenyészet kódjának. Minden állattartónak van egy tenyészetkódja, amit az OMMI ENAR (Országos Mezőgazdasági Minősítő Rendszer Egységes Nyilvántartási és Azonosítási Rendszerében – a szerk.) rendszerébe kell felvinnie. A tulajdonosnak meg kell adnia a nevét, címét, lakhelyét, telephelyét, illetve, hogy milyen fajta állattal foglalkozik és azok darabszámát. Az én

feladatomban az állategészségügy: a nyilvántartási rendszer, az esetleges egyedi gyógykezelések, az éves kötelező vizsgálati programok és az egyéb közreműködés. Értem ez alatt a rendezvényekre való szarvasmarhavágást, esetleg összejövetelekre a húsvizsgálatot.

Növendék bika a karámban
(forrás: saját kép)

Dr. Kovács Tibor beavatott, miért is tavasszal végzik az állategészségügyi vizsgálatot. Az egész állomány szabad tartású, úgy nevezett háremben van tartva– jelenleg 43 tehén és 27 üsző van, illetve 1-2 lajstromos, engedélyezett tenyészbika. Ez egy elég rideg állatfajta, szinte egész évben kint vannak a legelőn, a téli időszakban azért följárnak. Körülbelül február végén, március elején van az állategészségügyi eljárások időszaka, amikor fölcsukjuk a karámba az egész állományt, ez egy 2-3 napos munka a bivalyokkal. Először is el kell végezni a kötelező, hatóságilag előírt vizsgálatokat. A gümőkór, azaz a TBC elleni vizsgálatnál egyedileg mindegyiket meg kell fogni és be kell oltani, ilyenkor a bőr alá kapnak 1 tized milliliternyi tuberculint és 3 nap múlva ellenőrizni kell. Mindegyiktől vért veszünk, szerencsére az állomány mentes a leukóziától, a gümőkórtól és brucellózistól, ami egy fertőzőbetegség. Ezek a legfontosabb, bejelentési kötelezettség alá tartozó betegségek, ezt minden évben ellenőrizni kell vérvizsgálattal. Régebben végeztünk vizsgálatokat a légzőszervi betegségekre, az IBR-re (fertőző rhinotracheitist – a szerk.), de találtunk benne pozitívat, úgyhogy nem folytattuk, mert mentesíteni lehetne vakcinával, de az nagyon

bonyolult folyamat, és nagyon pénzigényes. Mivel ezek vizes legelőn vannak, a májmételykór elég gyakran előfordul, ami hosszú távon tönkreteszi az állományt, elévtágytalanodik, lesoványodik és elpusztul az állat. Ilyenkor szükséges a belső és külső élősködők elleni kezelés. Az újonnan született borjakat is csak ilyenkor tudjuk fülszámozni, mert év közben megfoghatatlanok.

Az állatorvostól azt is megtudtam, miért is olyan elengedhetetlenek ezek a vizsgálatok – a bivalyok félvadállatok. A természetben nem kapják meg ezeket az oltásokat, de Magyarország deklarálta, tehát mentes ezektől a betegségektől, így nincs kivétel, minden marhafélén hatóságilag előírtan kötelező évente egyszer végrehajtani ezeket a vizsgálatokat, függetlenül attól, hogy vad, vagy félvad. Még az állatkertben lévő kafferbivalytól is vért kell venni, pedig az valóban vadállat, de előírás, hogy a mentességet tudja az ország deklarálni.

Bivalybetegségek

A nagyszüleim régen foglalkoztak szarvasmarhatartással, náluk láttam, hogy ha az anyaállat elpusztult egy másik tehén vette át a boci szoptatását. Amikor épp nem volt olyan tehén, aminek lett volna borja, akkor a tatám egy edényből itatta tejjel, de nem minden állat fogadja el a másik kölykét és felmerült bennem a kérdés, hogy talán a bivalyoknál egy anyátlan kisborjú etetése sokkal bonyolultabb folyamat. Kovács doktor úr megnyugtatót –

Amennyiben az egyik tehén elpusztul, automatikusan a bő tejű tehénhez odacsapódik a kisborjú, és az elfogadja. Közösén szoptatják a gyerekeket. Elékezésre még nem volt példa, elhullásra már igen, mint például egy méhelőésés, kifordult az anyaállat méhe az ellésben.

Amikor 4-5 nap múlva elém került, már menthetetlen volt, de ez ritka. Kis csoportokban töltik napjaikat, külön a borjak, és külön a tehének. Az anyaállatok legelésznek, esznek, visszamennek és megszojtatják a borjakat. Nagyon nehéz észrevenni, ha egy bivallyal gond van, mivel többnyire bent vannak a nádasban. Olyan nagy a terület, 95 hektár, hogy azt naponta át kellene járni. Ez egy elég rideg faj, ezért elég ellenállóak a betegségekkel szemben.

Nemrég volt egy növendék üsző, mire észrevettük már nagyon beteg volt, lesoványodott, valamit megehetett, sajnos menthetetlen volt és elpusztult. Szerencsére nem sok elhullásunk van, ezeken kívül volt még egy, ami ráment a jégre és beszakadt alatta, bele is fulladt és csak tavasszal került elő.

Dr. Kovács Tibor elismerte, hogy óhatatlanul egy két hiba náluk is becsúszik, de igyekeznek ezekből is tanulni – volt, hogy felfúvódtak, amikor olyan krumplit kaptak, amiről nem

tudhattuk, hogy előtte csíráatlanító szerrel kezelték, de a gyógykezelés hatására gyorsan meggyógyultak. Az ilyen esetekben akármilyen nehéz is, egyedileg kell befogni őket, a bivaly elég szilaj jószág, ezért elég keményen kell vele bánni. Ez a marhafajta lassan érő típus, az átlag 3-5 éves korára éri el az ivarfejlettséget, előtte szinte kezes bárányok, de onnantól nagyon-nagyon agresszívek. Azért is ivartalanítottunk 6 borjút, hogy majd tinó legyen, terv szerint egy ökrös fogatot fognak húzni. Elkövettük velük kapcsolatban azt a hibát, hogy összezártuk őket a nagy bikákkal, azok pedig bántották őket. Ebből megint tanultunk. A műtétet altatásban végeztük, nem volt komplikáció, csak amikor fölébredtek és összeengedtük a nagyobb bikákkal, akkor kezdődtek a problémák. Tanulság, hogy ivartalanítás után el kell különíteni őket, mert az ivari jelleg előtör a bikákból, a szerencsétlen műtött jószág pedig megtörik.

Az állatok leválasztását egy 70 centi széles, két zsiliprendszeres szorítófolyosó segíti, oda terelik be az elszeparálandó páciens, ami nem egy egyszerű feladat, amint azt a doktortól megtudtam – egy beteg állat elkülönítéséhez sok emberre és kutyákra van szükség, úgy tudjuk csak bezárni a megfelelő szorítófolyosóba őket. Nehezen tűrik a vizsgálatokat, olyan bárgyúnak tűnnek, de szorult helyzetükben nagyon kemény jószágok. Ilyenkor egy erős, jól felkészült csapat segíti a munkánkat, egyesével megfogjuk a bivalyokat orrkarika segítségével, a fejüket lekötjük kötéllal, és csak ezután kezdődhet a vizsgálatok végrehajtása.

A múlt évben volt itt egy professzor a tanítványával a Mosonmagyaróvári egyetemről, vizsgálatokat végeztek a külső élősködőkkel kapcsolatban, kifejezetten a szórtetvekre fókuszálva, de nem találtak az állományban, mert nagyon jó volt a kondíciójuk.

Amikor az esetleges beltenyészeti problémák után érdeklődtem, az állatorvos megnyugtatót – vadállatoknál a beltenyészeti hanyatlás nem annyira veszélyes, főként rövidtávon, 1-2 generációra visszavezetve. Természetesen van tartalék bikánk, mert bármi történhet az öreggel, szívszélhűdést kaphat a csajok között, de előbb utóbb teljesen új vérvonalú bikára kell cserélni. Akkor lenne probléma, ha a beltenyészet hosszú távon fennállna, az állomány leromlásához vezetne, de ez sem biztos, lásd a Habsburg-családot, ők vagy rettentő jó képességűek, vagy rettentő gyenge képességűek voltak. Azonban ha 4-5 évig tartunk egy bikát és teljesen idegen vérvonalból elcseréljük, véletlenül sem fordul elő genetikai beltenyészet.

A bivalytársadalom és a tanulás

– A tehenek a főnökök, van 2-3 idősebb nőtény, ők a vezérek. A bikát általában ki is közösítik, amikor lement az ivarzási szezon. Még a kisbikákat sem engedik maguk közé. Ez olyan vadállatokra jellemző, mint az elefánt. Ott is a nőtény a vezér és a fiatal, növendék bikákat kirekesztik, külön falkát alkotnak és nem is vegyülnek. Az öreg bikát is elzavarják, bár ő egyébként is magányos farkas. Rőfög magában, mérgeződik, kaparja a földet, de nem maradhat a családban – mesélt a bivalyok társadalmi szokásairól a doktor, ahol egyértelműen a hölgyek hordják a nadrágot.

– Én nagyon szeretném az ökrös szekeret, már szépen alakulnak a kis tinók, de ez egy nagyon hosszú folyamat, 3-4 éves korokra lehet őket szóval irányítani. Nem ostorral és gyeplővel, hanem szólnak neki, hogy gyere erre, és arra fordul. Velük egyedileg foglalkoznak. A tinók külön vannak zárva, különben ők is mennének legelni és nem lehetne velük kommunikálni vagy tanítani őket – mesélt egyik nagy vágyáról Dr. Kovács Tibor. Megtudtam az

állatorvostól, hogy nem csak a tinókat fogják tanulásra a gulyából, ugyanis van egy pulikutyás társaság, aminek a tagjai hajtással foglalkoznak – engedélyt kaptak, hogy hetente, vagy kéthetente ide jöjjenek tréningezni, a bivalyokat hajtani. Szeretnék olyan szintre felfejlődni, hogy ha legközelebb bivalyfesztivál lesz, bemutatót tarthassanak. A tavalyi fesztiválra még nem voltak eléggé felkészültek. A bivalynak is hozzá kell szoknia a kutyához, a lenti őrkutyákat már ismerik. Azért kell tréningezni, hogy a kutya se ijedjen meg, mert a bivaly egyből leszegi a fejét és nekimegy, de nem biztos, hogy felöklelné, csak riasztó jelleggel. A kutya, ha megszokja, hogy nem bántják, nem fog félni. Ez újabb projekt, valószínűleg az idei bivalyfesztiválra már működni fog a bivalyhajtás is. Azért nem irigylésre méltó a kutyák helyzete.

Egy alkalommal, amikor a tanösvényről fényképeztem a bivalyokat, az egyik példány zokon vette és elkezdett felém rohanni, mire én rémülten hátrálni kezdtem, bár engem a villanypásztor megvédett volna a felökleléstől, azért alaposan sikerült rám hoznia a frászt. Amikor elérte a kívánt hatást, méltóságteljesen megállt, mintha csak az én fényképezőgépemnek pózolna. Azt hiszem ígéretes celeb jelölt lett volna belőle, ha embernek születik.

A bivaly celeb
(forrás: saját kép)

– Felmerült a fejés gondolata is, mivel a tejüknek rettentően magas a zsírtartalma, de azt is borjú korban kell elkezdni ahhoz, hogy fejni lehessen. Ez csak tervezet. Régen ez egy teljesen bevett szokás volt, főleg az erdélyi részen. Magyarországon is fejték a bivalyt, és sajtot is készítettek belőle – mesélte a doktor is.

Borjú mentés

– 2-3 éve, amikor nagy volt a belvíz, a Nagyszéksós-tónál mellig érő vizek voltak. A tehének leellettek, körülbelül 7-8 borjú volt. Az anyaállatok mindig feljöttek a karámhoz abrakot enni, azután visszaballagtak szoptatni, átúsztak a vízen. Igen ám, de a kicsik nem mertek belemenni a vízbe, elméletileg tudnak úszni, de a 2-3 hónapos borjak féltek, mert a terület mocsaras, megfulladtak volna. A probléma megoldására összehoztunk egy nagyobb csapatot, kivonultunk és altatópuskával elkábítottuk a borjakat. Ekkor már 1-2 mázsásak voltak, nem ilyen kis 20 kilósak. Ezek estek, buktak, és lóval húztuk ki a nagy mocsárból a borjakat. Feltettük őket lovas szekérre. Ez egy pompás akció volt, majdnem mindet megmentettük, azt hiszem. Sajnos egy megfulladt, mert menekülési kényszer alakult ki nála, és ahogy elkezdett kábulni, bemenekült a mocsárba és megfulladt. 6 vagy 7 borjút kimentettünk, különben mind elpusztult volna, ha ott éri őket a tél – mesélt a kalandos mentésről Dr. Kovács Tibor, amit lóháton ülve, sárosan és altatópuskával felszerelve hajtottak végre.

Bivalymama és a kis bocik
(forrás: saját kép)

A rendszer viaszáságai

- Itt dolgoztam az egyetemen, általában megújuló energetikai projektekkkel foglalkoztunk, nem feltétlenül a végzettségem miatt, az ökológiai dolgok is érdekelték. A pályázatba a második körben léptem be, tulajdonképpen előkészítőként, aki az egészet összefogja. Én állítottam össze és írtam meg a pályázatot, egy mélyebb dimenziót adtam neki. Olyan adatokat gyűjtöttem össze hozzá, amelyek alátámasztják a mondandónkat, ennek egy bizonyos része földtudomány, én pedig ebből fogok doktorálni, így összekapcsolódott a dolog
- mesélt a bivalyrezervátummal való kapcsolatáról Jánosi-Mózes Tibor, aki a Szegedi Tudományegyetem PhD hallgatója és a Geothink Egyesület elnöke. A geológus jóvoltából már a Facebook-on is követhetjük a bivalyfarmmal kapcsolatos fejleményeket.
- Ezek a konstrukciók többnyire nonprofit dimenziót kapnak, ami azt jelenti, hogy eleve nonprofit szervezetek csatlakozhatnak hozzá, például az Önkormányzat, és mint ilyen, az ott előállított dolgok - nem kell feltétlenül termékre gondolni - nonprofit célokra kell, hogy hasznosíthatóvá váljanak. Itt van termék, mivel a bivaly önmagában is egy nagyon értékes árucikk. Én az egész rendszernek a hiányát abban látom, hogy szeretnénk volna egy valóban önfenntartó rendszert felépíteni úgy, hogy a rendkívül megduzzadt bivalypopulációt

hasznosítani lehessen például házi-háztáji jellegű bivalyhús felhasználással, magasan hozzáadott értékű helyi csomagolással, amely több embernek ad munkát. Ebben a dologban nem akar együttműködni egy ilyen jellegű szervezet sem. Kétféle választ is adhatnék arra, hogy miért, egyfelől azért, mert a pályázat nonprofit jellegű ezért gyanús, hogy valakinek hasznot hozzon, ez érthető. Azonban amit nehezményezek az egész rendszerrel szemben, hogy voltaképp egy permanens függőséget hoz létre és az által, hogy egy önfenntartó rendszert szeretne létrehozni és szeretné hagyni, hogy működjön, pont az által nem valósulhat meg, mert egyszerűen a megnövekedett populációval nem lehet mit kezdeni, így további pénzforrásokra van szükség. Képzeljük el, hogy van egy 80 hektáros terület, ahova beengedünk hektáronként egy bivalyt, az rendben van, de ha ez a szám megduplázódik, több kárt okoznak, mint használnak. Abban az esetben, ha a bivalyokat beengedjük egy védettebb helyre, kő kövön nem marad, kitaposnak mindent, hiszen mégis csak fél tonnás állatok.

Óvatosan kell ezzel bánni, egyelőre nem tudom mi lesz belőle, majd meglátjuk a következő projektet, hogyan lehet ezt önfenntartóvá alakítani vagy ehhez hozzákapcsolni egy húsfeldolgozás jellegű hasznosítást, ami nyilván bevételt hoz az önkormányzatnak, és fel tudja használni köztevékenységre. Közétkeztetésen gondolkodtunk anno, de a pályázatok ebben sem voltak partnerek. Ez egy nagy, húsipari jellegű beruházás, nehéz rá azt mondani, hogy magától működik és itt minden van. Ez nem jó, mert vannak véges rendszerek, az önkormányzat is véges keretek között mozoghat, ott pedig kiépülhetett volna egy működő, önfenntartó dolog, hogy létrejön-e, azt nem tudom. Most jön a harmadik kör, ami pont ezt a folytonos függőséget támasztja alá, megnőtt a populáció, mit kezdenénk vele. Egy újabb területet kell lehatárolni, arra újra kellett pályázni, arra megint adtak pénzt, de ennek sincs vége, előbb utóbb azok a bivalyok is felnőnek, a semlyékesre ki kell terelni a borjakat, mert azok legyalulnak mindent, és tényleg több lesz a kár, mint a haszon. Itt lehetne kicsit okosabban gondolkodni. Nagyon jó lenne, ha egy jól működő több ciklust lefutott projektet lehetne akár pályázati forrásból megvalósítani vagy egy olyan konstrukciót találnának ki, ami lehetővé teszi, hogy a láthatóan eredményeket produkáló, jól működő projektekre építeni lehetne egy gazdasági tevékenységet. Anélkül folyamatos függőség lenne – világított rá a rendszer tökéletlenségeire Jánosi-Mózes Tibor.

– Ez a pályázati rendszer hibája a tekintetben, hogy kategóriákban gondolkodik, nincs átlépési lehetőség. Van egy kiírás, amin leírják pontról pontra, hogy mik azok a tényezők, amik alapján ők az Európai Unió által 10-20 évvel ezelőtt kiírt dolgoknak megakarnak felelni. Ez a kiírás ennek eleget is tesz, csak éppen nincs meg benne a rugalmasság. Sok olyan esetről tudunk, hogy egy abszolút nonprofit indítvány később gazdasági kezdeményezésbe ment át.

Ez jó, mert ezekben több pénz forog, több dolgot vissza lehet abba a célba fektetni és az embereknek is munkát lehet adni. Egy ökológiai projektben szerintem ez egy kedvezményezett dolog lehetne, mert valóban egy olyan fenntartó rendszer lenne, ami sok embernek munkát biztosít, nem beszélve arról, hogy a helyi értékeket és annak piacósíthatóságát bővíti. Berobbanni a magyar vagy akár a külföldi piacra egy nagyon jó minőségű háztáji bivalyhússal, saját védjeggyel nem tűnik rossz ötletnek, van rá felvevőpiac.

Itt rengeteg pénz is visszajönne, de ez nem fér bele ebbe a konstrukcióba – válaszolta Jánosi Mózes Tibor, amikor a rendszer ellentmondásosságának a felelősei iránt érdeklődtem. A geológus azonban nem adta fel a reményt és minden szálát megmozgatnak a haladás érdekében – érdekek állnak a háttérben, mert a piacot érdekek mozgatják, de ez inkább csak egy következménye bizonyos érdekrendszereknek, ami nem a legjobban csapódik ki. Isten malmai lassan őrölnek, de idővel, ami lehet, hogy 20 év, erre is lesz egy normális reakció és elhárítják az akadályokat. Számomra elsődleges, hogy ahol csak lehet, minden fórumra beküldöm a véleményemet. Céлом, hogy minimálisan befolyásoljam a későbbi döntéshozókat, hogy valakinek volt egy ellenvéleménye, valaki nem így gondolta. Az emberek gyors problémamegoldást szeretnének, de egy óriási bürokráciával működő demokráciában élünk, bár lassan, de biztosan szokott haladni. Remélem esetünkben is így történik.

A mamájától elcsatangolt bivaly bébi
(forrás: saját kép)

Jánosi-Mózes Tibortól megtudtuk a Tanaszi-semlyéknél megvalósuló projekt kapcsán, nem titkoltan ki akarják használni a tényt, hogy az ilyen kis jószágoknak bizony nehezen állnak ellen a turisták. Egy-két jól elkészített kép a nedves orrocskájukról és a nagy szemekről, meggyőzőbb ezer szónál – a harmadik projekt kifejezetten a kisbivalyokhoz kapcsolódik, inkább turisztikai jellegű attrakció. Arra gondoltunk, hogy a borjak kicsik, ki lehet őket vinni még védettebb területekre, nem pusztítanak annyira, mint a felnőttek, nem beszélve arról, hogy reklám értéke van, bevonzza az embereket, akik megismerik a felnőtt bivalyokat is és ez által a céljainkat. Hogy mennyire lesz hasznos? Én úgy gondolom, hogy ezzel a projekttel nem ártunk senkinek és semminek, ez egy jó dolog, inkább addicionális haszna van a bivalyprogram számára.

A Nagyszéksós-tó rehabilitálási kérdései

A tó rehabilitációja sikeresen megvalósult, azonban felmerül egy kérdés. Nem lehet, hogy a későbbiekben „túl sikeres lesz” és hogy ezeknek az ökológiai feketemunkásoknak az áldásos tevékenysége átcsap az áldatlanba? Jánosi-Mózes Tibor megnyugtatót, hogy a bivaly erő sem határtalan – Ezek a szikes tavak, időszakosak. A bivaly áshatna egy kétméteres árkot is, a vízszintet akkor sem tudná igazán befolyásolni. Amikor ezek a tavak megtelnek vízzel, sokféle állat megy oda, ott költenek, éldegélnek, és mivel ezek a területek vizenyősek, nem hasznosíthatóak. Ez az egész azért alakult ki, mert az elmúlt 15-20 évben, bár valójában előtte elkezdődött a folyamat, rengeteg olyan invazívnek nevezett faj érkezett a régióba, ami ezeket a vizenyős területeket ellepte, szépen magyarosan összefoglalva dudvamuhar, ezzel kiszorította azokat az életformákat, amik előtte ott éltek. Ezek nagy része Indiából érkezett, onnan, ahonnan a vízbivaly is származik, így ő szépen finoman el tud ott velük csámcsogni és közben nem engedi a burjánzásukat. Részben hasznosíthatóság van benne, részben ökológiai diverzitás fönntartás, kicsit agregált célja van ennek az egésznek, egyszerre több dolgot céloztunk meg vele. Egyelőre úgy tűnik, hogy működik, csak a 15-20-30 évre szóló tervezésnél kellene elérni, hogy a bivalyhús is hasznosítható legyen.

„A Mórahalom és Röske között elhelyezkedő Nagyszéksós-tó állapota a 80'-as évek óta jól ismert természetvédelmi problémát jelent. A térségben a magas talajvíz miatt közel 100 hektár földterület gyakorlatilag művelhetetlenné vált, 2000-re teljesen elnádásodott, és a térség legnagyobb egybefüggő nádasa lett. E folyamat eredményeképpen a nád és a gyékény

terjedése miatt a nyílt vizeket kedvelő védett növények és állatok szinte teljesen eltűntek a térségből”⁴ – olvasható az első román-magyar projekt tanulmányában.

Ennek kapcsán Jánosi-Mózes Tibor elmondta – a tó teljesen feltöltődött, gyakorlatilag meghalt. Ilyen esetben két lehetőség van. Az egyik általánosan bevett dolog, hogy nem törődnek vele és mindenki verheti a mellét, hogy mennyit spórolt. A másik a rekultiválás, ki kell számítani, mekkora mennyiségről kell eltávolítani a felső "talajréteget", mert talajnak ezt a szikes felületet nem mondanám, és mint veszélyes anyagot, el kell szállítani, ez eléggé horribilis összeg. Volt is erre egy költségbecslés és sok-sok milliárd lett volna annak a területnek a hagyományosan vett rekultiválása, erre egyáltalán nem volt lehetőség, akkor jött az ötlet, hogy engedjünk be állatokat, majd ők elvégzik ezt a feladatot, és el is végezték. Nem olyan formában, mint ahogyan egy mesterséges beavatkozással megvalósítható lett volna, bizonyos szempontból még jobban is. A mesterséges beavatkozásnál ha végigmennék a kotrógéppel, mindent bekotornak. A bivaly nem foglalkozik a madarakkal, nem tapossa le a fészkeket, szépen kikerüli. Ennek egyszerű oka van, bonyolult lenne rámászni a fészkekre, megvan az egyensúly, mégiscsak különböző életformák találkoznak, nem hatolnak egymás életterébe – mondta a Geothink Egyesület elnöke.

– Amennyiben nem foglalkoznánk ezzel a problémával, először nagy mennyiségű gaz nőne rajta, és ahogy fokozatosan kiszáradna és feltöltődne, az ottani növények helyett egyre inkább a szárazságtűrő növények jelennének meg, míg gyakorlatilag megsemmisülne a tó. Ez egy klasszikus megsemmisülési folyamat, tulajdonképpen minden tónak ez a jövője, ha csak nincs egy olyan természetes folyamat, ami helyre billenti az egyensúlyt, egy olyan vízfolyás, netán egy olyan faj, ami ezt a feltöltődési folyamatot megfékezi. Feltöltődik, megjelennek az életformák benne, elhalnak, és ez a szerves anyag akkumulálódik. Jó példa erre a Fertő tó, voltak olyan periódusok, amikor egy idő után olyan szárazság volt, hogy szántani lehetett, például a középkorban, azután jött a víz és megint helyre állt a rend. Ezek a tavak hol eltűnnek, hol kialakulnak. Nem lehet megőrizni, de még úgy 50-100 évet lehet neki adni.

Ennek az akciónak az volt a célja, hogy a nyílt vízi területek megmaradjanak, és ha több hónapig megmaradnak, akkor nincs probléma – tűnődött el Jánosi-Mózes Tibor.

– Magyarországon több ilyen bivalyfarm is van, csak más koncepcióból születtek. Sokkal inkább már eleve üzleti hasznosítás okán jöttek létre, én nem láttam még ilyet, ami hasonló elképzelés alapján született. Az Alföld elsivatagosodása szempontjából ez egy apró kis

⁴ Jánosi-Mózes Tibor, „ Szikes és vizes élőhely-rehabilitációs program védett területeken, őshonos, veszélyeztetett állatfajok betelepítésével és hasznosításával Magyarországon és Romániában”. *A Föld viselt dolgai*. Szerk. Bellák G.(Szeged: Geothink Tudományos Egyesület, 2012): 15-26.

morzsa, de ezekből a morzsákból épülnek várak. Valahol el kell kezdeni, nyilván egy regionális, teljes régiót átható intézkedésre nincs lehetőség, nem lesz még egyszer olyan, mint amikor a századfordulón pikk-pakk megcsinálták a Tisza vízelvezetését, a csatornázását, a partfalakat, ez egy elég nagy, az egész országot érintő beruházás volt – mondja a geológus.

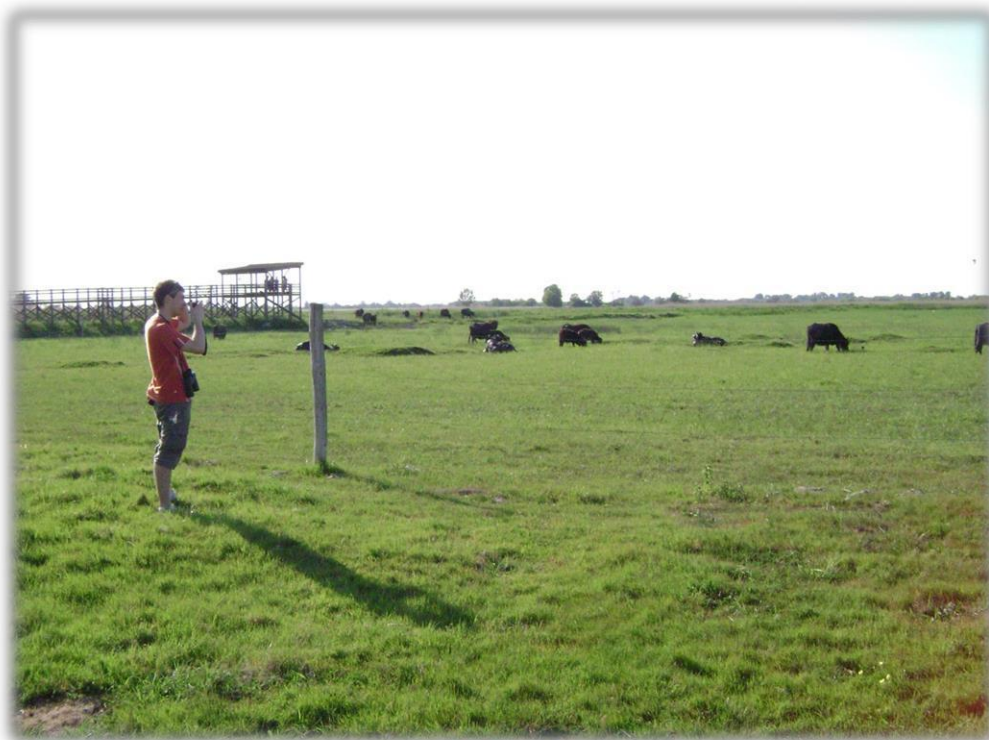
Túrázás a bivalyoknál

– Itt Mórahalmon az Zöld Közösségi Ház és Erdei Iskola, illetve a Nagyszéksósi Kulcsosház munkatársai szerveznek túrákat a Nagyszéksós-tóra. A túrát úgy kell elképzelni, hogy van egy tájékoztatótáblás tanösvény, ami L alakban helyezkedik el a tó körül, ezt az útvonalat szoktuk bejárni. Van két kilátótorony, az egyik hosszan benyúlik a tóba, ezt úgy alakították ki, hogy mozgáskorlátozottak is tudják használni vagy akár családok babakocsival is. A másik inkább egy madárlesre hasonlít, lépcsőn kell felmenni és a magasból megtekinthetjük a tó madárvilágát. Mindig viszünk magunkkal távcsövet vagy teleszkópot, ez segíti a madármegfigyelést. Ahogy útközben haladunk a táblák mentén megbeszéljük a tó élővilágát, a benne található növényfajokat, a táj történetét és kialakulását, majd a madárvilágról is ejtünk pár szót. Ezeket a túrákat nem úgy kell elképzelni, hogy csak a túravezető beszél. Közben vannak játékos feladatok, a résztvevők is aktív részesei ezeknek a programoknak – mesélt a nyagyszéksósi túrákról Szűcs Anikó, a Zöld Közösségi Ház és Erdei Iskola vezetője, aki maga is rengeteg túrát vezet itt, gyakran hétvégén is. Beszámolt róla, hogy ez a táj régen Szegedhez tartozott. A környéken elsősorban az állattartás volt a jellemző, majd lassan átvette a vezető szerepet a mezőgazdaság, és kialakultak a tanyák. A bivalyoknak élőhely helyreállító szerepük van – gyakorlatilag bejárják az egész tó területét illetve a Kiskunsági Nemzeti Park kezelési terve szerinti területeket. Legelik és kitaposák a nádist, ezáltal újra nyílt vízfelületeket kapunk a tóban, ennek köszönhetően évről évre egyre gazdagabbá válik a madárvilágunk. Az utóbbi két-három évben, a bivalyoknak köszönhetően újra találkozhatunk bíbicekkel, búbos vöcsök, kis vöcsök fajokkal, rengeteg récét lehet látni, akár a védett, fokozottan védett récék közül is. Nyári lúd és bütykös hattyú is él a tóban. A gémelek gyakori látogatók, és a tó élőhelye is a szürke gémelek, a nagykócsagnak és a vörösgémnek. Én már találkoztam üstökös-gémekkel és bölömbikákkal is. A ragadozó madarak közül megtalálható itt a barna réti héja, a szalakóta és a gyurgyalag. A tó körül nádi énekes madarakkal is találkozhatunk, például a cserregő nádi posztáttal, a nádi sármánnyal vagy a nádi tücsökmadárral. Ezeket a túra során is megfigyeljük. A növényvilágnak érdekes módon

szintén kedvezett a bivalyok jelenléte. Vannak olyan szakaszok a tóban, ahol összefüggő nádas volt amikor idekerültek a bivalyok, most viszont nyílt vízterület van a helyén.

Megtalálható itt a tündérrózsa, ez egy hatalmas előrelépés az előző élővilághoz képest.

Az Erdei Iskola vezetőjétől megtudtam nehéz felmérni, hányan is látogatják a bivalyfarmot – ifjúsági szálláshelyként kifejezetten a túrázási lehetőségekkel kiegészítve hirdetjük a programjainkat és minden egyes csoportnak ingyen adunk egy túrát. Ők eldönthetik, hogy a Csipak semlyékkal szeretnének megismerkedni, ami a mező élővilágát mutatja be, vagy a madárvilággal, mert akkor a Nagyszéksós-tóra megyünk és megnézzük a bivalyokat is. Igazából fele-fele az arány, nincs különbség. A tavasz és a nyár a csúc szezonunk, ilyenkor szinte naponta, vagy kétnaponta viszünk 20-30 fős csoportokat a Széksós-tóhoz. A vendégeinknek körülbelül 70 százaléka gyerekekből tevődik össze, a többi 30 százalék pedig felnőtt csoportokból, de általában ők nem kérnek túravezetést. Vagy saját programjuk van, amihez nem szeretnének túrát, de a felnőtt csoportok fele is igényel programot, őket is elvisszük a bivalyokhoz.

Bivalyokat fényképező turista
(forrás: saját kép)

Szűcs Anikó örömmel mesélt az egyre növekvő érdeklődésről és a látogatók összetételéről – a vendégcsoportjainknak körülbelül 10 százaléka külföldi, a többiek Magyarországról érkeznek, és annak minden régiójából. A közvetlen közelünkből érkeznek inkább a vendégek, azon belül is Szeged a legnagyobb vonzáskörzetünk. Egyrészt az a célunk, hogy megmutassuk a

részvevőknek ezeket az értékeket, úgy gondolom ez a túrák során sikerül is. A másik, hogy olyan felnőtteké váljanak, akik tudatosabban gondolkodnak, és értékelik a természet szépségeit, a jövőben derül ki, hogy ez sikerült e. Vannak olyan vendégek, akik már 5 éve visszajárnak hozzánk, mióta megnyitottuk kapuinkat. Vannak új látogatóink is és olyanok is, akik 2-3 évente térnek vissza. Az osztályfőnökök, ahogy váltják az osztályaikat, mindig elhosszák az új növendékeiket. Az a legnagyobb elismerés, ha egy vendég visszajön, vagy ha úgy érkezik hozzánk, hogy már mástól hallott a jó hírünkről. Úgy gondolom ez többet ér bármilyen fizetett reklámnál. Sokan kérnek tőlünk árajánlatot, ebből 90 százalékuk helyet is foglal nálunk. 2008-ban, az első teljes évben körülbelül 2000 vendéget fogadtunk az Erdei iskolában, 2009-ben ez már meghaladta a 2500-at, 2010-ben 3000, 2011-ben 3800 vendégünk volt, 2012-ben pedig több mint 4000 vendég látogatott el hozzánk, 2008-óta ez több mint tízezer látogató. Vendégéjszaka tekintetében ez még több.

Az Erdei iskolai vendégei
(forrás: saját készítésű)

Bivalyerő a turizmusban

– Nehezen mérhető a gulya hatása a Mórahalmi turizmusra, hiszen a terület egyénileg is látogatható. Mérőszámok esetében a Nagyszéksósi Kulcsosház vendégforgalmára, valamint a szakvezetési túrák résztvevőinek számára alapozva becsléseink vannak. Éves szinten körülbelül 3 ezer fő – adott felvilágosítást a látogatókról Berta Zsolt turisztikai menedzser. –

Véleményem szerint még nem igazán jellemző, hogy kizárólag a bivalyok miatt látogatnának a városba, de már voltak konkrét iskolai csoportok, akik egy napos kirándulás keretében a bivalygulya és a Nagyszéksós-tó miatt érkeztek. Emellett a Zöld Közösségi Ház és Erdei Iskola, mint minősített erdei iskola is beépítette ajánlataiba a bivalygulyát, mint programelemet. Mivel a gyógyfürdő vendégeinek körülbelül 40 százaléka Szerbiából érkezik, így sokan közülük útba ejtik a bivalygulyát is, de utazásuk elsődleges célja a fürdő.

Berta Zsolt arról is beszámolt, hogy a gulya idegenforgalmi szerepe egyre meghatározóbb Mórahalom életében – annak ellenére, hogy a bivalyok nem turisztikai céllal kerültek Mórahalomra, nagyon jól beilleszthetők az aktív és az ökoturisztikai kínálatba. Azóta számos turisztikai fejlesztés valósult meg a területen, hiszen a Nagyszéksós-tó mellett található a Kulcsosház, amely ifjúsági szállásként funkcionál. Emellett csónakázótó, tanösvény, kilátó torony és tájékoztató táblák is elkészültek. A bivalygulya ennek kapcsán jól kommunikálható, hiszen az egészségturizmust jól kiegészíti, mint ökoturisztikai attrakció. Az aktív turisztika és az ifjúsági turizmus részeként beépítésre került a marketing kommunikációnkba.

Nyáron egy kis városnézés után a kisvonat kiviszi utasait Széksósra is. A mórachalmi iskola pedig kerékpárokat vásárolt, így a nem helybéli gyerekcsoportok is kijöhetnek akár biciklivel is. A régi kisvasút nyomvonalán megépült a kerékpárút, ami egyszerűbbé és biztonságosabbá teszi a közlekedést, de gépkocsival is könnyen megközelíthető. A tanösvényen nem csak a bivalyok miatt élmény végiglátogatni a természetkedvelőknek. A táj gyönyörű, ezer féle madár csivitelése és béka kuruttyolása zengi be. A tanösvényen sétálgatva volt szerencsém összefutni egy-két fácánnal és néhány mezei nyúllal is, amiket elég közlelől megfigyelhettem mielőtt eliszkoztak. Egy teknős is az utamba akadt, amit lomhasága miatt megsimogathattam mielőtt útjára indult. A legviccesebb találkozás mégis az volt, amikor az egyik közeli tanyáról meglógott csirkék alaposan megkotkodáltak.

– Igény van a bivalyos programokra. A Nagyszéksósi Kulcsosház és az Erdei Iskola is bevonta kínálatába a bivalyokat. A MÓRA-TOURIST Nonprofit Kft., mint helyi TDM szervezet most fogja piacra dobni turisztikai csomagajánlatait, melynek szerves része a bivalyok meglátogatása. A bivalygulya önmagában látványossággá vált és igyekszünk fejlesztésekkel vonzóbbá tenni a területet. Szeretnénk gasztronómiai szempontból is hasznosítani az állományt (például bivaly szalámi készítés és értékesítés, gasztronómiai rendezvények) – mesélt a tervekről Berta Zsolt.

A vizes vízibivaly
(forrás: saját kép)

Bivalyfesztivál

Az első Bivalyfesztivált 2012-ben rendezték meg, ahol 5 bivalyból 51 bográcsban főtt a bivalypörkölt, emellett egy nagy bográcsban gulyást is készítettek a szervezők. Baráti társaságok jelentkezhetek a főzésre, aminek nevezési díja 10 ezer forint volt, minden csapat 10 kiló húst kapott. Több mint háromezer ember látogatott ki a rendezvényre.⁵

– Az első Bivalyfesztivál rendkívül sikeres volt. A szervező az Aranyszöm Rendezvényház (Móranet Nonprofit Kft.) volt, együttműködve a MÓRA-TOURIST Nonprofit Kft-vel. A bivalypörköltfőző versenyre rengeteg csapat jelentkezett és kiegészítő programok is voltak. Hagyománnyá szeretnénk tenni a Bivalyfesztivál megrendezését – tudtam meg Berta Zsolttól. Dr. Kovács Tibor állatorvos elmondta igen szigorú vizsgálatoknak kell megfelelnie az állat húsának mielőtt fogyasztásra alkalmassá nyilvánítják – Amikor egy rendezvényre vágunk bivalyt, először elvégezzük az élőállat vizsgálatát. Ismerem az állományt, tudom, hogy nem

⁵ Pintér M. Lajos, „Állatsimogató, bifsztek és pörköltparbaj az I. Bivalyfesztiválon” (2013. április 28.). http://szegedma.hu/hir/szeged/2012/07/allatsimogato-bifsztek-es-porkoltparbaj-az-i-bivalyfesztivalon_fotok.html

beteg, egészséges takarmányt fogyasztanak, ami gyomtól és mindenféle vegyszertől mentes, friss levegőn vannak. Elviszik a vágóhídra, ahol bérvágatásként levágják, ott történik a húsvizsgálat. Ez a szakmai előírások szerint egy szarvasmarha húsvizsgálatának felel meg. A nyirokcsomók vizsgálata, a belső szervek vizsgálata: a tüdő, máj, lép, vese, és csak azután, ha minden negatív kerülhet közfogyasztásra.

Nógrádi Zoltán polgármester nagyon örült a bivalyfesztivál sikerének – úgy tűnik, az ilyen típusú gasztronómiának van húzóereje, sokan voltak, nagyon jól érezte magát az a rengeteg ember, aki ezen részt vett. Én azt gondolom, hogy ez egy olyan jó és hálás program, amellyel baráti kapcsolatot lehet ápolni a települések között és a határ mentén is. A mai gazdasági helyzetben leginkább szűkülnek az ilyen fajta rendezvények, és örülök, ha meg tudjuk tartani ezt ilyen formában. A mórahalmi nyár rendezvénysorozat keretében valósul meg, amin igyekszünk minden hétvégén valami olyan programmal előrukkolni, ami az ide érkező turisták számára kikapcsolódást jelenthet – mesélt Nógrádi Zoltán a Bivalyfesztiválról.

Boxkesztyűre fel!

Hány bőr húzható le egy bivalygulyáról? Mint kiderült egyre több. A bivalygulya nem egészen 5 év alatt felvette a boxkesztyűt a terület elsivatagosodása ellen és ökológiai feketemunkásként kiütéssel győzött. Egyre meghatározóbb szerepet tölt be Mórhalom arculatában, hiszen az Erzsébet Gyógyfürdő mellett a bivalyfarm is sokakban felidéződik a város neve hallatán. A város különböző rendezvényein pedig egyre gyakrabban megjelenik a bivalyhús, mint helyi kuriózum. Bár pontos adatok nincsenek arról, hogy hányan is látogatják a gulyát, azért turisztikai szempontból az a több mint 3000 fő sem elhanyagolható évente, aki a nagyszéksós-tavi túrákon részt vesz. Bár a rendszer visszásságai miatt eddig még nem sikerült megfelelő pályázati forrást találni, de a különböző bivalyból készült húskészítményekre, fejtőhátra és sajtüzemre is vannak törekvések. A bivalyfarmmal kapcsolatos sikeres törekvések pedig munkát adnak az embereknek és lehetőséget a szakembereknek, hogy tanulmányozzák az itteni élővilágot. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy ez a projekt nem egy rózsaszín álom, ahol minden tökéletesen működik, de egy fontos kezdeményezés, ami egy igen súlyos és hosszú távú problémára hívja fel a figyelmet, az Alföld lassankénti elsivatagosodására. Úgy vélem a bivalyfarm sok hasonló problémával küzdő település számára szolgálhat követendő példaként. Egy területet, amit senki sem tudott hasznosítani, aminek a kinézete már a nevére sem emlékeztetett, sikeres bivaly

rehabilitációval komoly eredményeket tud felmutatni. Az állatok biztonságos módon közelről megismerkedhetnek és néhány példány a fotózáson túl a fizikai érintkezésre is alkalmas, erre pedig egyre nagyobb igény van. Ez nem kis dolog napjainkban, amikor egyre közelebb áll a valósághoz az a vicces csipkelődés, miszerint sok városi gyerek úgy képzei, hogy a tehenek valóban lila színűek, mint ahogyan a Milka csoki papírján látható.

Felhasznált irodalom:

Jánosi-Mózes Tibor, „ Szikes és vizes élőhely-rehabilitációs program védett területeken, őshonos, veszélyeztetett állatfajok betelepítésével és hasznosításával Magyarországon és Romániában”. *A Föld viselt dolgai*. Szerk. Bellák G. Szeged: Geothink Tudományos Egyesület, 2012: 15-26.

Mészáros Kornélia, „Bivaly, mint gazdasági haszonállat Magyarországon” 2013. április 24.
<http://w3.georgikon.hu/napok2/pub/Meszaros%20Korn%C3%A9lia-poszter.doc>.

Pintér M. Lajos, „Állatsimogató, bifsztek és pörköltparbaj az I. Bivalyfesztiválon” 2013. április 28.
http://szegedma.hu/hir/szeged/2012/07/allatsimogato-bifsztek-es-porkoltparbaj-az-i-bivalyfesztivalon_fotok.html

Szécsy György, *Képek Mórahalom múltából és jelenéből*. Szeged: Mórahalmi Tanács, 1967: 10-11.

„Vízibivaly” 2013. április 15. <http://hu.wikipedia.org/wiki/V%C3%ADzibivaly>